

Levinas Felsefesine Bir Uzanım: Öteki'nin Ontolojik Konumlandırılması

Levinas and Phenomenology: An Evaluation on the
"Other" and Communication Ethics

Can Murat DEMİR¹

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Samsun
· can.murat@uzem.omu.edu.tr · ORCID > 0000-0002-9155-9672

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 02 Kasım/November 2024

Kabul Tarihi/Accepted: 30 Aralık/December 2024

Yıl/Year: 2024 | **Cilt-Volume:** 9 | **Sayı-Issue:** 2 | **Sayfa/Pages:** 151-164

Atıf/Cite as: Demir, C. M. "Levinas Felsefesine Bir Uzanım: Öteki'nin Ontolojik Konumlandırılması"
Middle Black Sea Journal of Communication Studies, 9(2), Kasım 2024: 151-164.

LEVİNAS VE FENOMENOLOJİ: "ÖTEKİ" VE İLETİŞİM ETİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

ÖZ

Levinas'ın felsefesi, ötekinin varlığını ve etik sorumluluğu merkeze alır. Levinas'a göre, etik ilk felsefedir ve insan varoluşu, öznelarası ilişkilerde şekillenir. Öteki, benin ontolojik belirlenimini ortaya koyan zorunlu bir varlık olarak, bireyin varoluşunu anlamlandırma sürecinde kritik bir rol oynar. Bu, yalnızca bireysel bir etik sorumluluk değil, insan varoluşunun temel yapı taşlarından biridir. Modern iletişim çağında ise ötekiyle kurulan iletişimde, anonimlik ve mesafe, etik sorumluluğun göz ardı edilmesine yol açabilir. Ancak Levinas'ın felsefesi, öteki ile karşılaşmaların sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda etik sorumluluk taşıyan bir süreç olduğunu vurgular. Levinas'ın fenomenolojik yöntemi, sadece bir araştırma aracı değil, aynı zamanda bir felsefe yapma biçimi olarak da işlev görmektedir. Fenomenoloji, ötekinin varlığını deneyimlemek ve anlamak için bir yöntem sunarken, Levinas için bu yöntem, varoluşu ve etik sorumluluğu derinlemesine keşfetmenin bir yoludur. Levinas'a göre, fenomenoloji, ötekinin yüzüyle kurulan ilişkinin ontolojik derinliğini ortaya çıkarmak için kullanılır ve bu karşılaşma, yalnızca bilgi alışverişinden çok daha fazlasını içerir. Bu çalışmanın amacı, Levinas'ın felsefi bakışını iletişim etiği perspektifinden analiz etmek ve ötekinin varlığının insan varoluşunu şekillendiren rolünü derinlemesine kavramaktır. Çalışma, ötekilik ve etik sorumluluğu inceleyerek, Levinas'ın fenomenolojik yaklaşımının iletişimde bireysel sorumluluğun nasıl yeniden şekillendirilebileceğine dair fikirler sunduğunu göstermeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Levinas, Öteki, Etik, Fenomenoloji.

LEVINAS AND PHENOMENOLOGY: AN EVALUATION ON THE "OTHER" AND COMMUNICATION ETHICS

ABSTRACT

Levinas' philosophy centers on the existence of the other and ethical responsibility. According to Levinas, ethics is the first philosophy and human existence is shaped by intersubjective relations. The other, as a necessary being that reveals the ontological determination of the self, plays a critical role in the process of making sense of the individual's existence. This is not only an individual ethical responsibility, but one of the basic building blocks of human existence. In the modern age of communication, anonymity and distance in communication with the other

may lead to the disregard of ethical responsibility. Levinas's philosophy, however, emphasizes that encounters with the other are not only a transfer of knowledge but also a process of ethical responsibility. Levinas' phenomenological method functions not only as a research tool but also as a way of doing philosophy. While phenomenology offers a method for experiencing and understanding the existence of the other, for Levinas it is a way of exploring existence and ethical responsibility in depth. For Levinas, phenomenology is used to reveal the ontological depth of the relationship with the face of the other, and this encounter involves much more than a mere exchange of information. The aim of this study is to analyze Levinas' philosophical perspective from the perspective of communication ethics and to gain a deeper understanding of the role of the presence of the other in shaping human existence. By examining otherness and ethical responsibility, the study aims to show how Levinas' phenomenological approach offers ideas on how individual responsibility in communication can be reshaped.

Keywords: Levinas, Other, Ethics, Phenomenology.

1. GİRİŞ

Emmanuel Levinas, 1906 yılında Litvanya'da Yahudi kökenli bir ailenin üyesi olarak doğmuş çağdaş Fransız felsefesinin önemli bir filozoflarından biridir. Strasbourg'da felsefe eğitimi alan Levinas, Edmund Husserl ve Martin Heidegger'in derslerine katılma fırsatı bulmuş, fenomenolojiyi Fransa'da tanıtan ilk kişilerden biri olmuştur (Atakul, 2023).

Levinas, felsefi çalışmalarını "öteki", "açıklık" ve "etik sorumluluk" üzerinden şekillendirmektedir. Levinas'ın, fenomenoloji ve Batı metafizik geleneğiyle^[1] kurduğu eleştirel ilişki, insanın ötekine karşı sorumluluğunu merkeze almakta ve iletişim süreçlerine dair derin bir etik güzergâh sunmaktadır. Levinas'a göre insanlar arasındaki ilişkilerde, insanlar arasındaki farklılıkların bir engel ya da sorun olarak görülmesi, tahakküm ilişkilerinin ve düşmanlıkların oluşmasına yol açmıştır (Bkz. *Holokost*).^[2] Levinas, farklılıkları birer özgünlük olarak değerlendirmektedir.

[1] Levinas'ın eleştirdiği şey, Öteki'nin özgünlüğünden vazgeçilmesidir; yani onun ontolojik farklılıklarının inkâr edilerek bir bütünlük (aynılık) içine kapatılmasıdır (Megill, 1998). Bu düşünce kısırlığı ve hastalığını kronik bir alerjiye benzeten Levinas, benzersizlik ve özgünlük gibi kavramlardan bihaber Batı varlık anlayışını -özellikle Kant, Descartes, Hegel gibi filozofların ontoloji anlayışlarının sabit bir varlık tasavvurundan hareket ettiğini söyleyerek- eleştirmiştir (Levinas, 2003). Etik temelli ontolojinin reddiyesi olarak adlandırılan ve her türlü otoriteryan bakış açısından uzaklaşan "anti-ontolojizm," Levinas'ın felsefi dizgesini şekillendirmektedir (Atakul, 2023).

[2] Kristal Gece holokostun başlangıcıdır; bir Alman elçilik görevlisinin öldürülmesiyle tetiklenen ve Naziler tarafından enternasyonal Yahudi komplosunun bir parçası olarak görülen bir suikast sonucu yaşanmış bir olaydır. Bu olay, Nazi Partisi lideri Adolf Hitler'in Yahudilere karşı artan nefretini ve düşmanlığını yansıtarak

Descartes'ın *Meditasyonlar*'ını eleştirerek başladığı düşünsel serüveninde, Batı felsefesinin "özne" merkezli yaklaşımına^[3] karşı ötekini merkeze alan bir ontoloji inşa etmektedir. Bu bağlamda, varlığın ya da Ben'in yalnızca ötekine yönelecek kendi sınırlarını aşabileceğini savunmaktadır. Levinas'a göre, Batı uygarlığı çatışma ve baskıyı besleyen ideallere saplanmış, ötekini dışlayan bir paradigma oluşturmaktadır.^[4] Özellikle Holokost, bu paradigma çerçevesinde Batı metafiziğinin etik sınırlarını aşmadığını gözler önüne sermektedir (Kartal, 2017). Bu perspektif, iletişimde ötekilik ve etik sorumluluğun nasıl ele alınması gerektiğine dair önemli bir soruyu gündeme getirmektedir. İletişim etiği, ötekine karşı sorumluluğun bir gerekliliği olarak, karşılıklı diyalogda daha anlamlı ve etik temelli ilişkilerin kurulmasını önerir.

Fenomenoloji, bireylerin dünyayı nasıl deneyimlediğini ve anlamlandırdığını inceleyen, öznelarası sorumluluğu vurgulayan, dışsal önyargılardan arınarak saf deneyime odaklanan ve "redüksiyon" yöntemiyle deneyimlerin özlerine inmeyi amaçlayan bir düşünme biçimidir. Husserl'in "apriori betimlemeler yapan öz-bilim"^[5] olarak tanımladığı fenomenoloji, insan deneyimlerinin özsel yapısını inceleyen bir yöntem sunmaktadır (Husserl, 1995). Levinas, fenomenolojiyi öznel sınırların ötesine geçen (öznelarası) bir etik anlayışla harmanlamaktadır. Bu bağlamda, Husserl'in fenomenoloji görüşü, her bireyin dünyayı farklı biçimlerde anlamlandırmasını araştırırken, Levinas'ın "açıklık" (öznelarasılık) kavramı, bu bireysel yapıların ötekiyle kurulan etkileşimdeki etik sorumluluğun boyutlarını anlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla fenomenoloji, öznenin dünyayı bilincinde nasıl yapılandığını incelerken, Levinas'ın açıklığı, başkalarının varlığını kabul etme ve onlara saygı gösterme pratiğini işlemektedir. Bu bağlamda açıklık, fenomenolojinin öznel bakış açısını bir etik sorumluluk ve başkasıyla ilişki kurma biçimi olarak derinleştirmektedir (Gödelek, 2006).

Heidegger'in fenomenolojiyi varlık sorununa dair açıklık içinde yeniden kavrayışı, Levinas'ın Batı metafizik geleneğini eleştirmesinde temel oluşturmaktadır

tarihe geçmiştir (Çetinkaya, Akgün & Akgün, 2023).

[3] Descartes şöyle der: "Ben her şeyi yok sayabilirim ancak düşünceyi asla" (Descartes, 2023).

[4] Levinas itiraf eder: "Batı metafiziğinin uzantısı olan politik söylemden asla tam anlamıyla kaçınamayız" (Kartal, 2017).

[5] Husserl, herhangi bir teorik çerçeveden önce, günlük yaşantımızı ve bu yaşantımızın içinde doğal olarak bulunduğumuz anları dikkate almayı önerir. Bu anlar, bazı durumlarda tamamen uyanık olduğumuz, bazen ise kısmi bir uyanıklık içinde bulunduğumuz deneyimlerdir. Husserl, bu yaşantıya sergilediğimiz tutumu "doğal tavır" (*die natürliche Einstellung*) olarak tanımlar. Bu tutum, dünyaya dair sahip olduğumuz sarsılmaz güven duygusunu içerir ve Husserl, bu güveni "doğal davranışın genel savı" olarak adlandırır (Taşkın, 2021). Bu bağlamda Husserl şunları söyler: "Bir ağaç gördüğümde, ona şunları yüklemiş halde bulurum: 'çiçek açmış,' 'maddi,' 'ağaç,' 'bitki' gibi. Bu varlık kiplerini, ağacın özüne ait olarak kabul ederim. Ancak ağacın kaba haliyle, yanıp kül olabileceğini, bileşenlerine ayrıtılabileceğini, vb. kabul ederim. Fakat, anlam (*Sinn*) - yani bu algının anlamı - zorunlu olarak ağacın özüne ait olan bir şeydir ve yanıp kül olamaz, bileşenlerine ayrılmaz, gücü ya da gerçek özellikleri yoktur" (*Ideen I*, s. 89, Akt. Zahavi, 2020).

(Heidegger, 2018). Ancak Levinas, fenomenolojiyi yalnızca felsefi bir araç olarak görmekle kalmamakta; onu öznelerarasılık ve etik sorumluluğun kavranması için bir zemin olarak ele almaktadır. İletişim etiği perspektifinden bakıldığında, fenomenolojik yaklaşım, bireylerin ötekini anlamaya ve ona "açıklık" (öznelerarasılık) ile yaklaşmaya çağırın bir yöntem sunmaktadır (İspir & Erdoğan, 2014). Bu, etik bir sorumluluğu gündeme getirir ve iletişimde daha derin, sorumlu bir katılımı teşvik eder.

Levinas'ın çalışmaları, iletişim etiği bağlamında kritik bir yere sahiptir. Öznelerarasılık, yalnızca bir *karşılıklı* bir bakış ya da varoluş meselesi değil, aynı zamanda anlamlı ve sorumluluk temelli bir iletişimin de ön koşulunu oluşturmaktadır. İnsan ilişkilerinde, ötekini *anlama* ve ona *açıklık* ile yaklaşma, etik bir zorunluluk olarak görülmektedir (Levinas, 2003). İletişim etiği, bu sorumluluğu sadece dilsel bir alışveriş olarak değil, aynı zamanda ötekiyle anlamlı bir etkileşim kurma sorumluluğu olarak ele alır. Dolayısıyla, bu etkileşimde mevcut olan yüz yüze karşılaşma, ya da "kendinden çıkış" gerçek bir diyalogun kurulabilmesi için zorunludur (Gurbanov, 1993). Modern teknoloji çağında ise öteki, genellikle bir "diğer" olarak dışlanmakta ve iletişim süreçleri daha yüzeysel, teknolojik bir hale bürünmektedir. Bu bağlamda, Levinas'ın etik felsefesi, bireylerin ötekini dışsallaştırmadığı, aksine ona karşı açıklıkla yaklaşabileceği bir iletişim pratiğinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Filozof, fenomenolojiyi^[6] etik bir anlayışla yeniden yapılandırarak, yalnızca öznel insan deneyiminin bir analizi değil, aynı zamanda bu deneyimlerin iletişimde etik sorumlulukla yeniden düşünülmesini sağlayan bir çerçeve sunmaktadır. İletişimin odak noktası, yalnızca bilgi alışverişinin değil, anlamlı bir diyalogun ve insan ilişkilerinin etik boyutunun geliştirilmesini hedeflemektedir.

2. İLETİŞİM ETİĞİ, ÖTEKİ VE KUTSAL METİNLER

Levinas'ın felsefesinde "Öteki", sadece etik bir sorumluluğun değil, aynı zamanda kutsal olanın tezahürüdür. Levinas'a göre, insanın etkileşimde bulunduğu öteki, Tanrı'nın kendisini açığa vurduğu biricik yer olarak belirir. Öteki, yalnızca bireyin ahlaki sorumluluğunun merkezi olmakla kalmaz, aynı zamanda Tanrı'nın varlık biçimlerinin bir yansımasıdır. Levinas, kutsal metinlerin ve dini öğretilerin insanı, diğerlerine karşı sorumlu ve saygılı bir biçimde yaşama yönlendiren bir öğretici işlev gördüğünü savunur. Öteki, Levinas'ın felsefesinde, bir yeniden başlama noktasıdır; bu bağlamda, Öteki, Etik'in de başlangıcı olarak görülmektedir (Gülenç, 2014). "Öldürmeyeceksin" gibi ilahi emirlerin, ötekinin suretinde belirmesi, bu etik sorumluluğun dinî dayanağını oluşturmaktadır.

[6] Batı felsefesi tarihinde geleneksel olarak dört ana felsefi alanın belirginleştiği görülürken, fenomenoloji, özellikle insan bilincini, deneyimini ve algısını inceleyen özgün yaklaşımıyla bu alanlara ek olarak beşinci bir disiplin olarak tanımlanmakta ve felsefi düşüncenin kapsamını genişletmektedir (Smith, 2019).

Levinas'ın bu kavrayışı, Descartes'ın özne-merkezci felsefesiyle radikal bir kopuşu işaret etmektedir. Descartes'ın kurguladığı kayıtsız bir salt görünüşten yola çıkan etik anlayışını reddetmekte ve bunun yerine ötekiyle karşılaşmayı, varlığın *neliğinin* ve etik sorumluluğunun ortaya çıkması için gerekli bir koşul olarak kabul etmektedir. Bu noktada, bilmek –Platon^[7]'un aksine- aşkınsal bir olguya dönüşmektedir ve bu bilgi, kesinlikle dışarıdan alınır, yani ötekinin varlığından^[8] alınmaktadır. Bilgi, bir özne tarafından dışsal bir şekilde elde edilen bir olgu değil, karşılıklı ilişkilerde, ötekinin varlığının tanınmasında ve sorumlulukla kabul edilmesinde ortaya çıkmaktadır (Gülenç, 2014).

Levinas'ın felsefi çerçevesinde, Yahudi kutsal metinlerinin ve öğretilerinin işlevi büyüktür. Levinas, aynı zamanda inançlı bir Yahudi ve Talmud öğreticisidir.^[9] Dolayısıyla -Talmud, Tevrat'ın yorumlarını içeren kutsal bir metin olarak- Levinas'ın felsefi dizgesinin merkezinde yer almaktadır. Talmud, sadece dini bir metin değil, aynı zamanda insanın etik yaşamını şekillendiren bir rehberdir. Levinas'ın etik anlayışı, ilahi emirlerin ve insani sorumlulukların harmanlandığı bir düşünsel panorama sunmaktadır. Bu panorama, yalnızca Tanrı ile insan arasındaki ilişkiyi değil, aynı zamanda insanın diğer insanlarla olan ilişkilerini de içine almaktadır. Talmud'un merkezinde yer alan Ötekine karşı sorumluluk, insan karşılaşmalarındaki etik yasaların da temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, iletişim, yalnızca bilgi paylaşımından ibaret değildir; daha derin bir anlam taşıyan, karşılıklı sorumluluk ve saygıya dayalı bir etkileşim gerektirmektedir.

Levinas'ın bir diğer başvuru kaynağı ise Yahudi Kabalası'dır. *Kabala*, Tanrı'ya doğru ruhsal bir yükselişi konu edinmektedir ve bu yükseliş, aşağıdan yukarıya doğru bir tırmanışı ifade etmektedir. Levinas, *Kabala'yı* ve ötekini Ben'in yükselişinin başlangıcı olarak ele almaktadır. Kabala, benin içsel arzusunun ve egosunun aşılmasını şart koşan bir öğretiyi barındırmaktadır; bu, yalnızca ötekiyle çalışarak mümkün olmaktadır. *Kabala'da* "alma" arzusunun kontrol altına alınması, bireyin içindeki "Ben"i aşmasıyla mümkün olmaktadır. Öteki, bu sürecin merkezine yerleşmektedir ve Ben, bu dönüşümde egosunu terk etmek zorundadır. Levinas, bu noktada "Ben"i yalnızca kendisiyle sınırlı bir varlık olarak değil, "öteki" ile ilişki içinde var olan bir varlık olarak görmektedir. *Kabala'da*, Ben ve Öteki arasındaki ilişki, Tanrı ile birlikte çalışmanın bir yolu olarak tanımlanmaktadır. Bu, bir kutsal iletişim pratiği olarak kabul edilebilmektedir. Bu bağlamda, öteki, Tanrısal tezahü-

[7] Platon, öğrenmenin çoğunlukla diyalektik yöntemle gerçekleştirildiğini öne sürer. Diyalektik, bir konuyu anlamak için karşılıklı tartışma ve mantıksal çıkarımı içeren bir yöntemdir. Platon'a göre, öğrenme sadece *dışsal* bilgilerin alınması değil, aynı zamanda insanın kendi içindeki gerçek bilgiyi hatırlaması ve anlaması sürecidir. Platon'da öğrenme, diyalektik yöntemle amnezinin aşılmasıdır (Platon, 2007: 81c-e).

[8] "Epistemolojik Öteki" kendini sorgulamanın ve kendini öğrenmenin imkanıdır: Levinas'a göre Öteki [Suret] anlamdır.

[9] Levinas tipik Ortodoks Talmudiktir.

rün insanla bulunduğu bir aracı; bu ilahi karşılaşmanın kabulü ise insan varoluşunun merkezinde yer alan bir deneyim haline gelir (Levinas, 1969).

Bu yaklaşım, modern iletişim etiği için büyük bir öneme sahiptir. İletişim, yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda etkileşimin ötekiyle yapılan bir toplumsal sorumluluk projesi ve bir süreç olduğunu savunmaktadır. "Ötekine hizmet", aynı zamanda "ötekine sorumluluk" anlamına gelmektedir ve bu vazife, iletişimde ontolojik bir derinlik ve hassasiyet yaratmaktadır. Levinas'a göre, "Başkasını tanımak, bir açlığı tanımadır. Başkasını tanımak, vermektir" (Levinas, 1979). Kabaalada, ötekiyle kurulan ilişki, Tanrı'nın kendisini tanıttırmasının bir yolu olarak görülmektedir ve bu öğretisi, etik iletişimin temel ilkelerinden biri olarak düşünülebilmektedir. Ötekiyle kurulan ve fedakârlık üzerinde yükselen bu ilişki, bireyi yalnızca kendisinden sorumlu kılmayıp, ona bütün bir toplumun sorumluluğunu yüklemektedir.

Tanrı'nın varlığını kanıtlamak mümkün olmasa da, ötekiyle her karşılaşmada Tanrı'nın varlığı hissedilmektedir. Tanrı, ötekiyle karşılaşmalarda tezahür etmektedir.

"Öldürmeyeceksin" Emri ve Etik Sorumluluk

"Öldürmeyeceksin" emri^[10], suretin ilk kelimesidir ve bu emir Tanrı'nın insana rağmen insanı koruma hakkını temsil etmektedir. Tanrı, insanla olan iletişimini, onun suretleri aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Levinas'a göre, her bir suret, aynı zamanda manevi bir söylemin yurdu işlevi görmekte ve bu söylem, bazen tehdit edici bir tetikleme halini de alabilmektedir (Levinas, 1969). Bu bağlamda, *suret* plastik bir görünüş değil, kolektif varoluşun hizmetinde etik bir aktör olarak konumlanmaktadır. Suret, sadece bir görsel temsil olmanın ötesine geçmekte ve öteki ile karşılaşma anında, insanın etik sorumluluğunu üstlenmesini zorunlu kılmaktadır.

Suret yalnızca bir görüntü ya da şekil olarak var olmaz; aynı zamanda insanın karşılaştığı ötekiyle kurduğu etik ilişkilerin merkezi bir unsuru olmaktadır. Levinas, *Sonsuza Tanıklık* adlı kitabında konuyu şu şekilde ifade etmektedir: "Yüz başkasının izinde ışıldar... ve aynı anda yaşamımdan çıkıp gitmektedir." Bu ifadeyle düşünür, ötekinin varlığının ben üzerinde yarattığı etkiyi ve aynı zamanda bu etkinin geçici ama derin izlerini vurgulamaktadır (Levinas, 2003). Ötekiyle karşılaşmak, insanı sorumluluğa davet eden bir çağrı ve benliği aşarak öteye geçişi mümkün kılan sonsuz bir akış gibidir. Bu buluşmada, benlik yalnızca ötekinin varlığıyla değil, onun yüklediği derin sorumlulukla da yüz yüze gelir.

Levinas'ın Nazi toplama kampları deneyimi, onun bu düşünceleri geliştirmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Nazizm'in şiddetiyle tanışan ve tüm ailesini toplama kamplarında kaybeden Levinas, "Öldürmeyeceksin" emri ile ilgili kurdu-

[10] (Tevrat/Çıkış 20:13).

ğu ilişkiyi, bireysel bir etik anlayış olarak değil, kolektif bir vicdan ve insan varlığının korunmasına yönelik bir tehlike olarak görmekte haklı gerekçelere sahip olmaktadır. Toplama kamplarındaki insanlık dışı deneyimler, Yahudi ötekiliğini hiçe sayan bir olay olarak ortaya çıkmakta ve bu durum, Levinas'ın düşüncelerinin yaşamla olan derin bağını organize etmektedir. Bu bağlamda, Levinas'ın etik anlayışı, sadece soyut bir düşünsel çerçeve değil, ötekinin maruz kaldığı tecrübelerden ve acılardan doğan olgusal bir pratiğe dayanmaktadır. Levinas'ın felsefesinde, ölüm ve nefretin gölgesindeki bir dünyada, "Öldürmeyeceksin" emri, ötekinin varlığını koruyan ve ona duyulan saygıyı teminat altına alan ahlaki bir kalkan görevi görmektedir. Bu emir, varoluşun özündeki ahlaki yükümlülük olarak, insanın ölüm ve nefretin tehdidine karşı geliştirdiği etik bir savunma hattı biçiminde anlam kazanmaktadır (Levinas, 1969).

Levinas'ın düşüncesi, insan deneyimlerinden süzülen bir hakikatin izini sürmeye dayanır. Toplama kamplarındaki derin trajedi, onun felsefesine silinmez bir damga vurmuş ve bu yaşantı, iletişim etiği bağlamında ötekiyle kurulan her ilişkinin, insanın üstlenmesi gereken etik bir sorumluluğu yansıttığı anlayışını güçlendirmiştir. Levinas'a göre, toplama kampları, *benzerliğin* ve *aynılığın* egemen olduğu bir nihilist dünyaya işaret etmekte; fenomenolojik bakış açısı ise, bu egemenlikten çıkış yolunun başkalıkta ve ötekilikte olduğunu savunmaktadır. İnsan varoluşu, bu bakış açısına göre, benin solipsizmi (kendi içine kapanma hali) ve benzerlik anlayışlarıyla sınırlanmış değildir. Tam tersine, insan varoluşu, başkasıyla karşılaşma ve onun farkındalığı üzerinden anlam kazanmaktadır. Bu anlayış, iletişimde yalnızca kendini ifade etmenin değil, ötekinin varlığını tanımanın ve ona saygı göstermenin de önemini vurgulamaktadır (Levinas, 2003).

Levinas'ın felsefesinde, ötekiyle kurulan ilişki, etik sorumluluğun tam merkezinde konumlanır. Bu sorumluluk, iletişimde yalnızca karşılıklı saygıyı değil, derin bir bağlılık ve özveriyi de gerektirir. Ötekinin "yüzü," insanın varoluşunu sorgulayan ve ona etik bir yükümlülük getiren güçlü bir semboldür. Levinas'a göre, iletişim yalnızca bilgi alışverişi değil, insanın ötekiyle bağ kurarak onun varoluşuna duyduğu sorumluluğun somut bir ifadesidir. İnsan, ancak bu sorumluluğu içselleştirdiğinde, ötekiyle gerçek bir iletişim kurabilir ve kendi varoluşunu daha derin bir anlamla şekillendirebilir. Bu durum, ne tehditten ne de baskıdan değil, insana özgü varoluşsal bir çağrıdan kaynaklanmaktadır. Bu, etik bir yükümlülüktür ki Levinas'ın dediği gibi, başkasının yüzündeki o sonsuz çağrıya yankılanmaktadır (Levinas, 1969).

Levinas karşılaşmaları ve iletişim kurma girişimlerini, sorumlulukla yüklü bir süreç olarak tanımlamaktadır. "Öldürmeyeceksin" emri, yalnızca bir dini öğreti değil, aynı zamanda insanın etkileşimde bulunduğu her ötekine karşı sorumlu olma zorunluluğunu ifade etmektedir. Bu anlayış, çağdaş iletişim etiği açısından son derece önemli bir katkı sunmakta ve iletişimde sadece bilgi değil, aynı zaman-

da etik bir sorumluluğun da dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır (Levinas, 2003). Levinas'ın bu derinlikli yaklaşımı, modern dünyada iletişim kurmanın sadece kelimelerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda ahlaki bir boyut taşıdığını da ortaya koymaktadır. Her etkileşim, insana etik bir çağrıyı ve sorumluluğu hatırlatmaktadır.

Dört Talmud Okuması: Ötekinin Yüzünde Adalet ve Empati

Levinas, Batı metafiziğinin dayattığı varoluşçuluğu aşan bir perspektifle,^[11] özne-öteki ilişkisini adalet ve empati temeline dayalı olarak yeniden yorumlamaktadır. Onun felsefesinde varoluş, bireyin kendi sınırlarını aşıp başkasının sorumluluğunu üstlenmesiyle anlam kazanmaktadır (Levinas, 1969). Bu, öznenin kendi varlığını, başkasının varoluşu üzerinden tanımladığı ve kendilikten öteye geçtiği bir etik sorumluluk içinde var olduğu bir anlayışı ifade etmektedir. Levinas'a göre, bir "Ben", "Öteki" karşısında kendi sınırlarını geride bırakıp, başkasının kaderini kendi kaderi olarak görme gerekliliği içinde varlık kazanmaktadır (Levinas, 1985). Bu etik anlayışı, iletişimdeki karşılıklı bağımlılığı ve başkalarının haklarına duyulan saygıyı da içermektedir.

Levinas'ın etik düşüncesinde, empati ve adalet birbirini tamamlayan kavramlar olarak işlev görmektedir. Empati, bireyin başkasının deneyimlerini kendi varoluşuna katma isteğini ifade ederken; adalet, bu katılımın etik bir çerçevede, bireysel çıkarların ötesine geçen bir sorumlulukla yapılması gerektiğini vurgulamaktadır (Levinas, 1969). Bu bağlamda, Levinas'a göre, başkasının varoluşuna duyulan empatik sorumluluk, insana yalnızca kendi hakikatiyle değil, "öteki"nin hakikatiyle de yüzleşme zorunluluğunu getirmektedir (Levinas, 1985). Bu yüzleşme, etik bir yükümlülük olarak, ötekini yalnızca tanıma değil, onun varoluşsal haklarına saygı gösterme ve gerektiğinde kendi sınırlarını aşarak ötekinin ihtiyaçlarına cevap verme sorumluluğunu da içermektedir.

Levinas, başkasına duyulan bu etik sorumluluğun tanrısal bir boyut taşıdığını savunmaktadır. Ona göre, ilahi adalet, bizim gibi olmayan, bize yabancı olan "öteki"nin varlığında mümkün görünmektedir. (Levinas, 1985). Bu etik ilişki, Levinas'ın felsefesinde Tanrı'nın^[12] insanı sınıadığı, insana etik bir görev yüklediği bir

[11] Levinas, varlığın daha doğrusu "bedensel" varoluşun maddi atmosferinden kaçmayı teklif eder: Ötekine doğru. Ben'in tek başınalığının varlık karşısındaki acizliği ve kastrasyonu varoluşun kronik sorunlarından biridir. Filozofa göre varlığın ağırlığı ya da çağrısı Ben'i bulandırmaktadır. Bu bulantı ancak Ötekiyle ilişkide dışsallaşarak sağaltılabilir. Levinas'ın Batı metafizik eleştirisinin hissedildiği yer burasıdır. Levinas, Batı düşüncesini yapı-bozumuna uğratarak orada özne olan Ben'i değil öznelerarasılık'ın dolayımı soktuğu Ben'i görmektedir. Buradan hareketle, Levinas'ın eleştirisi oldukça haklı görünmektedir: Batı felsefesi geleneğinde Ötekilik problemi hiçbir şekilde ele alınmamış hatta 'dışarıda' bırakılmıştır (Uygur, 1958).

[12] Emmanuel Levinas, postmodern ve postmetafizik bir çağda Tanrı hakkında korkmadan konuşan bir düşünürdür, ancak onun Tanrı'sı ne geleneksel teizmin ne de felsefi Tanrı anlayışlarına benzer. Levinas, Tanrı'yı insan bilincine indirgemekten kaçınır, onu ispata girişmez ve bu girişimleri Tanrı'nın aşkınlığını kaybetmesi

fenomen olarak ortaya çıkmaktadır. Empatiyle harmanlanan adalet anlayışı, insanı kutsal bir sorumlulukla yüzleşmeye itmektedir.. Tanrı ise, başkasının yüzünde görülen bir çağrı ve sorumluluk olarak varlık bulmaktadır (Levinas, 1990). Tıpkı, her sözcüğün zihinde bir yankısı olduğu gibi, her etkileşim bir vicdan çağrısı uyardırmaktadır. Böylece iletişim süreci epistemolojik sınırları aşındırarak bir insanlık bağına dönüşmektedir.

Dört Talmud Okuması^[13], Yahudi kutsal metinlerindeki anlatımları fenomenolojik bir tarafsızlıkla ele almakta; dini bir ideolojinin sınırlarını aşarak, bu metinlerin insanlığın etik sorumluluğunu anlamak için birer araç olabileceğini öne sürmektedir (Levinas, 1990). Levinas'ın kutsal metinlere yönelik hermenötik yaklaşımı, dilsel kodlamalar aracılığıyla ötekiyle kurulan ilişkiye yönelik sıra dışı bir okuma imkânı sunmaktadır. Bu bağlamda, Levinas, kutsal metinlerin sadece bir dini söylem değil, etik sorumluluğu anlamak için de bir araç işlevi görmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Levinas, 1990).

Levinas'ın ünlü ifadesiyle, "Ne zaman kendimi düşünsem, hep ötekine konar aklım," bu etik yükümlülüğün, ötekine duyulan empati ve adalet arayışının derin bir özeti gibidir (Levinas, 1969). Ötekine konan düşünce, insanın kendi varlığını ilahi bir ahlaki zemin üzerinde yeniden inşa etme çabasını temsil etmektedir. Bu çaba, empati ve adaletin etik alanda anlam bulduğu bir yaşamın anahtarıdır. Bu etik çaba, Levinas'ın felsefesinin hem bireysel hem de toplumsal düzeydeki iletişime dair önemli bir boyutunu ortaya koymaktadır. Ben olmak, yalnızca kişisel eylemlerin, düşüncelerin ve tercihlerin ötesinde, ötekinin varoluşuna karşı duyulan sürekli bir sorumluluktur ((Levinas, 2017).

Büyük metinler, tıpkı Levinas'ın ötekiyle karşılaşma anlayışı gibi, sadece entelektüel (epistemolojik) düzeyde değil, varoluşsal bir düzeyde de etkili olmaktadır. Metinlerin gücü, içeriklerinden daha çok, onları okuyan kişinin veya toplumun, bu metinlerle etkileşimde bulunarak kendi varoluşunu yeniden sorgulamasına, ötekilerle kurduğu ilişkileri gözden geçirmesine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, büyük metinler, Levinas'ın "yüz" kavramına benzer şekilde, okurun dünyasına "öteki"ni getiren ve ona etik bir yükümlülük taşıyan varlıklar gibi işlev görmektedir (Levinas, 2017).

olarak eleştirmektedir. Hem filozofları hem de teologları, Tanrı'yı nesnelleştirerek aşkınlığını yitirmekle suçlamaktadır (Urlu Ünal, 2023).

[13] Bu eser, Levinas'ın dini metinlere nasıl fenomenolojik bir yaklaşım geliştirdiğini ve onları etik bir perspektiften nasıl yeniden okuduğunu gösterir. Levinas, Talmud'dan yaptığı bu okumalarda, ahlaki sorumluluğun ve etik ilişki anlayışının temellerini arar (Levinas, 2017).

HEIDEGGER VAKASI VE "AFFEDEMEME" NİN FENOMENOLOJİSİ

Levinas, Holokost dehşetini yalnızca bir trajedi olarak değil, insanlığın tehdidi, politize edilmiş etikten kopmuş bir aklın şiddeti olarak betimlemektedir (Demir Güneş, 2020). Nazi rejiminin yarattığı karanlık dönem, Levinas'ın etik anlayışının merkezine oturmaktadır. Bu dehşet, sadece bireysel bir travma değil, toplumsal bir felakettir ve Levinas, bu felaketin insanlık üzerindeki kalıcı izlerini derinlemesine hissetmektedir. Bu izler, onun felsefi düşüncesinde etik sorumluluğun ve adaletin merkezine yerleşmektedir. Levinas'ın felsefesi, Nazi dehşetinin insan varoluşu üzerindeki etkilerini içsel bir derinlikte taşımakta ve bu trajedi, sorumluluk ve adaletin önceliğini vurgulayan bir düşünsel dönüşümü tetiklemektedir.

Levinas, özellikle "Entelektüeller arasındaki suçun telafisi daha mı güçtür?" ifadesiyle, suçların affedilmesinin ne kadar karmaşık bir mesele olduğunu sorgulamaktadır. Levinas bu soruyu, hocası Heidegger'in^[14] Nazi dönemiyle ilişkisinden çıkararak derinleştirir: "Bazı durumlarda suçlar bağışlanmıyordur" (Levinas, 2017). Bu soruşturmalar, Levinas'ın felsefesinde affedememenin, affin ötesindeki etik sorumluluğun nasıl temellendirildiğini ortaya koymaktadır. Levinas'ın bu konudaki düşünceleri, Heidegger ve onun Nazi ideolojisiyle olan bağlarını sorgulamakta ve bu bağlamda, Heidegger'i etik anlamda bir hezimet olarak görmektedir. Levinas, Heidegger'i hem filozof hem de Nazi dönemi düşünür olarak, felsefi ve ahlaki bir suçlu olarak konumlandırmaktadır. Ancak bu karşılaşmada, Levinas, Heidegger'i bir yandan "aziz" kabul etmekte, diğer yandan bir "suçlu" olarak deşifre etmektedir.

Levinas'ın Heidegger ile olan ilişkisinde, affedememenin fenomenolojik kökenleri bir *ikilik* ontolojisi ile açığa çıkmaktadır. Heidegger'in Nazi rejimine olan bağlılığı, Levinas'ın felsefesinde bir yönüyle "meşru bir hainlik" olarak, diğer yönüyle ise "haklı bir karşıtlık" olarak karşımıza çıkmaktadır. Levinas, Heidegger'in suçunun affedilmezliğini savunmakta, buna rağmen, felsefi kimlikler ve tarihler arasındaki bu gerilimli ilişkiyi yalnızca ideolojik değil, aynı zamanda felsefi bir zeminde de irdelemektedir. Heidegger'in felsefesi, Levinas'ın etik sorumluluğuna yönelik eleştirilerle karşı karşıya kalırken, bu "meşhur" karşılaşma, Heidegger ve Levinas'ın karşılıklı olarak kimliklerini yeniden konumlandırmalarını da beraberinde getirmektedir (Kartal, 2017).

[14] Heidegger, 1933'te resmi olarak Nazi Partisi'ne katılmasına rağmen, hiçbir zaman özür dilememiştir. Politik meselelerde kayıtsız bir tutum sergileyen Heidegger, bazen safdillik ya da bilgisizlik içinde durumu tam olarak kavrayamamış gibi görünmektedir. Diğer yandan, Almanya'nın Siyonizm korkusunu taşımakta ve dünyayı, gizli Siyonist protokollerinin yönettiğini iddia edecek kadar ileri gitmektedir. 1938-39 yılları arasında antisemitik ifadeler kullanmış (örneğin: *Jude*, *Judenschaft*, *Judentum*, *Weltjudentum*) ve bu dönemde Nazi propagandası yoğun bir şekilde yayılmaktadır. Naziler, Yahudi diasporasının Almanya'ya saldırmak için müttefiklerini kışkırtmakta olduklarını öne sürmektedirler. Heidegger, nasyonal sosyalizmin gerçek yüzünü görmüş olmasına rağmen, bir vatansız olarak "meçburen" rejimle dayanışma içinde olmayı tercih etmiştir (Örnek, 2021).

Levinas'ın Heidegger ile yaşadığı bu entelektüel hesaplaşma, affedememenin bir çeşit fenomenolojik anlamını da ortaya koymaktadır. Affetmeme, yalnızca bir bireysel tutum olmanın ötesinde, etik bir zorunluluk halini almakta, bu sorumluluk ise diğerinin varlığına duyulan derin bir saygı ve insanlık adına yapılan bir tercihe dönüşmektedir. Affedememek, Levinas'a göre, bir nevi insanlık onurunun ve sorumluluğunun teminatıdır; bu, öznenin bir diğerini ve geçmişini sürekli sorgulama zorunluluğudur. Böylece, affedememek, Levinas'ın etik düşüncesinin bir aracı olarak, insanlık tarihinin en karanlık dönemlerine karşı bir etik ve ontolojik yanıt olarak şekillenmektedir.

Levinas'ın etik anlayışında "affetme" kavramı "derin özgürlük" bağlamıyla şekillenmektedir. Burada, bağışlanmamış kalmak, bir tür özeleştirme ya da suçluluk duygusu yaratmak yerine, ötekinin mutlak özgürlüğünü ve karar verme hakkını onurlandırmanın bir ifadesi olarak görülmektedir. Levinas, bu durumu, insanın ötekine duyduğu etik sorumluluğun, başkasının özerkliğine ve iradesine saygı göstermekle şekillendiği bir nokta olarak görmektedir. Başkası, bana karşı olan tavrını kendi içsel doğruları ve değerleriyle belirlemekte; ve bu durum, iletişimde, saygı ve sorumluluğun en yüksek biçimini ortaya koymaktadır. Bu durum Levinas'ın felsefesinde "öteki"nin varlığının, insanın etik sorumluluğu ve özgürlüğüyle ne kadar iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır.

3. ÖTEKİNİN YÜZÜNDE: ETİK İLETİŞİMİN AŞKIN BOYUTLARI

Levinas'ın felsefesinde, öteki, sadece bir bilgi ya da keşif nesnesi olmakla kalmaz, aynı zamanda ifşa edilemez bir aşkınlık olarak, kendi özünü belirleyen bir varlık olarak ele alınmaktadır. Öteki, bir epistemik nesneye indirgenemez; bunun yerine, bir rehberlik ve yol göstericilik olarak kendini açmaktadır. Bu bağlamda, ötekiyle karşılaşma, bir varoluş dayatması değil, aksine öğretici bir rehber olarak kendisini açmaktadır. Levinas, bu öğreticiliğin, ötekinin yüzünde beliren, aşkın bir çağrı olarak kendini gösterdiğini savunmaktadır. Buradan hareketle, Levinas "öteki hümanizmi"ni geliştirmektedir ve bu düşünce sisteminin merkezine ötekiyle kurulan etik karşılaşmaları yerleştirmektedir. En iyi karşılaşma, ötekinin göz rengini hatırlamadığımız karşılaşmadır (Direk, 2005). Bu, ötekiyi bir biçim ya da nesne olarak algılamamak, onun aşkınlığını anlamak anlamına gelmektedir. Yüzde özgül olanın algıya indirgenemediği, bilakis yüzün aşkın bir boyut taşıdığı savı, Levinas'ın etik düşüncesinin temel taşlarını oluşturmaktadır ve ötekiyle kurulan ilişkinin boyutlarını açığa çıkarmaktadır.

Ötekiyle karşılaşma, iki boyutlu bir süreçtir. Bir yönüyle bu karşılaşma, dünyevi bir algı ile başlarken, diğer yönüyle aşkınlıkla derinleşmektedir. Karşılaşmada yüz belirir, bir şeyler söyler ve bu konuşma bir yakarma olarak kendisini göstermektedir (Levinas, 2002). Ötekinin sureti, insanın özgürlüğü ile köleliği arasında bir denge

arayışına dönüşmektedir. Bazen bu suret, Nazi ideolojisinin bir yansıması, bazen ise bir Nebi'ye, yani kutsal bir rehber varlığa dönüşmektedir. İnsan olmak ya da kalabilmek, bu iki zıt kutup arasında bir seçim yapmayı gerektirmektedir. Günah, öznenin kendisinden, sevap ise başkası olan "Ben"den doğmaktadır. Bu gerilim, ötekiyle kurulan ilişkinin kutsallığını ortaya koymaktadır ve Tanrı'nın varlığını yalnızca ötekiyle ilişkide kurmaktadır (Levinas, 2003).

Öte yandan karşılaşma, aynı zamanda karmaşık bir süreçtir. Ötekiyle karşılaşmak karmaşık bir süreçtir. Öteki, bizim işleri yapma şeklimize, dolayısıyla benliğimize meydan okumakta, dikkatimizi talep etmekte ve eylemlerimizden bizi sorumlu tutmaktadır (Levinas, 1969). Öteki, varlığa dair idrakimizi yerinden söküp atmakta, onu, *yeniden* başka türlü düşünmemize olanak tanımaktadır. Öteki, varoluşun ekonomisinde bir anahtar gibi varlığın kapılarını açıp-kapatmaktadır. Bu devingen yapı, insan varlığının kaotik sınırlarını da imlemektedir (Buber, 1970). Öteki ile karşılaşma, kısaca etik ve ontolojik bir dönüşümün kapısını aralamaktadır.

Karşılaşmalar, bireyin kimliğini ve varoluşunu derinlemesine sorguladığı sonsuzca yolculuklardır. Bu yolculuklar sırasında ötekinin yüzünde ilahi bir çağrı görülür ve bu çağrı, sorumlulukla yanıtlanmalıdır. Bu yanıt, ötekinin varlığını kabul etmek ve ona adalet, merhametle yaklaşmak şeklinde olmalıdır. Etik iletişim, her bireyi ötekiyle sorumluluk taşıyan bir ilişkiye sokmakta ve ötekinin haklarını tanıyarak insanın kendi varoluşunu yeniden anlamasına imkân sağlamaktadır (Levinas, 1985).

SONUÇ

Levinas'ın iletişim etiği, ötekinin benzersizliğine ve ona karşı duyulan derin sorumluluğa dayanmaktadır, bir acıma duygusuna değil. Levinas'a göre acıma, ötekinin acısını anlamak ve empati duymak anlamına gelmektedir, ancak bu duygu bazen bir üstünlük ya da ötekinin küçümsenmesi şeklinde yanlış anlaşılabilir. Acıma, ötekinin durumuna dair adalet duygusu yaratmak yerine, bir tür bağışlama ya da üstbencillik oluşturabilmektedir. Bu, ötekinin haklarına saygıyı değil, gönüllü bir iyilik taslama durumuna yol açmaktadır (Levinas, 2017).

Levinas'a göre iletişim, sıradan bir bilgi alışverişinden çok daha derin bir anlam taşımaktadır; bu, ötekinin mutlak farklılığına ve varlığının kutsallığına duyulan saygıyla kurulan bir ilişkidir. İletişim, yalnızca kelimelerle bir anlaşmaya varmak değil, ötekine duyulan etik sorumluluğun somutlaşmasıdır. Bu bağlamda, Levinas'ın iletişim anlayışı, başkasının varoluşunu onurlandırarak, empati, adalet ve sorumluluk gibi temel etik değerlerle şekillenen bir alan olarak kendisini göstermektedir. Gerçek iletişim, ötekini anlamaktan çok, onun varoluşunu tanımak, ona destek olmak ve bu sorumluluğu cesurca üstlenmektir (Levinas, 1969).

Levinas, Nazi ideolojisinin ve toplama kamplarının ötekileştirici ve insanlık dışı politikalarını, ötekinin mutlak değeri ve varoluşsal önemini reddeden bir yaklaşım olarak şiddetle eleştirmektedir. Nazi ideolojisinin baskıcı ve ayrımcı politikaları, bireylerin kendi etik sorumluluklarından tamamen kopuşunu yansıtmaktadır. Bu ideoloji, ötekini "üstün" görmekte ve diğerlerini insanlığın dışında bırakarak onları nesneleştiren bir pratiği benimsemektedir. Levinas'a göre, ötekinin yaşam hakkını yok sayarak onu sıradan bir varlık olarak konumlandırılan bu zihniyet, insanlığın en temel etik ihlali olarak tanımlanmaktadır (Levinas, 1985). Nazi ideolojisi, iletişimi ahlaki bir eylem olarak değil, insanları aynılaştırma, susturma ve yok etme aracı olarak kullanmaktadır; bu ise Levinas'ın ötekine duyduğu sorumluluk temelli etik anlayışının tam karşısında durmaktadır.

Levinas'ın felsefesi, Nazi ideolojisinin ve ötekileştirme politikalarının aksine, her bireyin ötekiyle olan ilişkisinde etik sorumluluğu merkeze almaktadır. Ona göre ötekileştirme, yalnızca bireylerin değil, toplumların da özgürlük ve insan haklarına aykırı olarak kendi içlerine kapanmasına ve şiddeti meşrulaştırmasına yol açan bir etik ihlaldir. Levinas, bu etik ihlalin ötesine geçebilmek için, iletişim etiğinin, bireyleri ve toplulukları ötekine karşı sorumluluk taşıyan özgür varlıklar olarak yeniden tanımlaması gerektiğini savunmaktadır. İletişim, yalnızca bir ifade ya da anlaşma aracı değil, aynı zamanda ötekinin haklarının tanınması ve korunması için etik bir yükümlülük olarak işlev görmektedir (Levinas, 1985).

Sonuç olarak, Levinas'ın iletişim etiği yaklaşımı, insanları ötekileştirmenin, onları aynılaştırmanın ve nesneleştirmenin karşısında duran bir ahlaki ilkeler bütünüdür. Nazi toplama kampları ve benzeri ötekileştirici politikalar, Levinas'ın felsefesinde eleştirilen etik dışı ilişki örneklerini temsil etmektedir. Levinas'ın felsefesi, ötekine duyulan saygıyı, adaleti ve empatiyi iletişim etiğinin temeline yerleştirerek, insanları tüm insanlıkla sorumlu bir ilişki kurmaya çağırılmaktadır. Her bir karşılaşmada ötekine duyulan etik sorumluluk, insanın kendisini ve başkasını bir bütün olarak tanıma çabasını yansıtmaktadır; bu çaba, ötekini anlamının ötesinde, onun varoluşuna katkıda bulunma yükümlülüğünü beraberinde getirmektedir (Levinas, 1969).

KAYNAKÇA

- Atakul, N.B. (2023). Levinas'a Karşı Levinas. *Felsefe Dünyası* (77-EK), 193-204. <https://doi.org/10.58634/felsefedunyasi.1282276>.
- Buber, M. (1970). *I and Thou* (trans.W. Kaufmann). Charles Scribner's Sons. (Original work published 1923).
- Çetinkaya, G., Akgün, S., & Akgün, A. (2023). Nazi antisemitizminde dönüm noktası: Kristal gece. *TÜRKAV Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 121-160. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10417143>.
- Demir Güneş, C. (2020). Levinas'ın "Azizlik Etiği"nde Heidegger'i Bağışlama Olanağı. *Kilikya Felsefe Dergisi*(1), 1-19.
- Descartes, R. (2023). *Meditasyonlar*. (Çev. Çiğdem Dürüşken). İstanbul: Alfa.
- Direk, Z. (2005). *Başkalık Deneyimi: Kıta Avrupası Felsefesi Üzerine Denemeler*. İstanbul: YKY.
- Gurbanov, Ü. (2021). *Emmanuel Levinas Röportajı* (1993) [<https://www.youtube.com/watch?v=VCKXX-aeKMY>]. YouTube.
- Gülenç, K. (2014). Edmund Husserl'de 'Başkasının Beni' Sorunu ve İntersubjektivite Kavramı. *Kilikya Felsefe Dergisi*(1), 19-39.
- Gödelek, K. (2006). Kesin Bir Bilim Olarak Felsefenin Kartezyen Dayanakları. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 17-28.
- Heidegger, M. (2018). *Varlık ve Zaman*. (çev. K. H. Ökten). İstanbul: Alfa.
- Husserl, E. (1995). *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*. (çev. Tomris Mengüşoğlu). İstanbul: YKY.
- İspir, N., & Erdoğan, Ş. B. (2014). Levinas'ta İdeal İletişimin İmkânı: Öteki'yle Birlikte Var Olmak. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2), 47-58.
- Kartal, O. (2017). *Başkasının Politikası Husserl, Heidegger, Levinas*. İstanbul: Fol.
- Levinas, E. (1969). *Totality and Infinity: An Essay on Exteriority*. (trans. A. Lingis). Duquesne University Press.
- Levinas, E. (1979). *Totality and Infinity: An Essay on Exteriority*. (trans. by Alphonso, L. Boston, London: Martinus Nijhoff Publishers.
- Levinas, E. (1985). *Ethics and Infinity: Conversations with Philippe Nemo* (trans. R. A. Cohen). Duquesne University Press.
- Levinas, E. (1990). *Difficult Freedom: Essays on Judaism*. (trans. S. Hand). Johns Hopkins University Press.
- Levinas, E. (2002). Başka'nın İzi. (içinde: Z. Direk ve E. Gökyaran). *Sonsuza Tanıklık: Emmanuel Levinas'tan Seçme Yazılar*. İstanbul: Metis.
- Levinas, E. (2003). *Sonsuza Tanıklık*. (haz. Z. Direk & E. Gökyaran). İstanbul: Metis.
- Levinas, E. (2017). *Dört Talmud Okuması*. İstanbul: Alfa.
- Megill, A. (1998). *Aşırılığın Peygamberleri*. (çev. T. Birkan). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Örnek, Y. M. (2021). *Martin Heidegger'in Kara Defterlerindeki "Antisemitizm. Ethos*.
- Platon (2007). *Menon*. (çev. Ahmet Cevizci). İstanbul: Sentez.
- Smith, D.W. (2019). *Husserl*. İstanbul: Alfa.
- Taşkın, F. (2021). Husserl'in Temel Kavramları. *Dört Öge*(19), 151-169.
- Urlu Ünalı, N. (2023). Emmanuel Levinas'ın Düşüncesinde Tanrı Kavramı. *RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(36), 635-649. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1372376>.
- Uygur, N. (1958). *Edmund Husserl'de Başkasının Beni Problemi Transzendenal Fenomenoloji ile Transzendenal Felsefenin Özüne Giriş*. İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Zahavi, D. (2020). *Fenomenoloji İlk Temeller*. İstanbul: Ayrıntı.